

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Diverse thema's passeren hierbij de revue, zoals de rol van geloof en humor in de psychiatrie en een nieuwe visie op het begrip 'psychose'. Bepaalde misvattingen worden opgehelderd of beter in perspectief geplaatst, wat het boek ook voor leken erg aantrekkelijk maakt. De *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (DSM) wordt bijvoorbeeld mooi op waarde geschat door Joeri Tijdink, die deze de waarde geeft van louter een richtlijn binnen een zelfstandig etiologisch denken als psychiater. Verschillende auteurs bieden een hedendaagse kijk op psychiatrische ziektebeelden. Zo introduceert Arne Popma het begrip 'nature', als samentrekking van *nature* (biologie) en *nurture* (omgeving), en biedt hij hiermee een rijk verklaringsmodel voor het ontstaan van depressies. Jim van Os roept op tot een dimensionele benadering van psychose en geeft mooi aan hoe dit verbindend kan werken in het omgaan met patiënten.

Er is ook aandacht voor de rol van de psychoanalyse in de psychiatrie. Zo biedt Alex Korzec een frisse kijk op de zin en onzin van zelfkennis. Hij maakt hierbij een verhelderend onderscheid met het louter aanleren van zelfwaarneming (bijvoorbeeld in een populaire managementcursus). De bijdrage van Nelleke Nicolai toont hoe een tijdsgebonden stigma van de psychiatrie de identiteit van de psychiater meebepaalt en hoe vanuit verzet daartegen het vak één van haar belangrijke instrumenten heeft verloren: de empathie. In een persoonlijk geschreven essay beschrijft zij hoe voor haar de psychoanalyse in een modern kader een ziel aan het vak teruggegeven heeft. Ook Willem van Tilburg geeft aan waarom de rol van de psychoanalyse in de moderne psychiatrie niet uitgespeeld is. Hij wijst op haar unieke elementen, zoals de rol en de dynamiek van het onbewuste en het expliciet exploreren van de therapeutische relatie, en stelt dat juist door het op systematische wijze bij de patiënt leggen van de verantwoordelijkheid om zichzelf te leren ontdekken en verder te ontwikkelen, er op de dag

van vandaag ruimte is voor een doorstart van de psychoanalyse. Een voorwaarde hiervoor is wel dat deze werk blijft maken van een wetenschappelijke onderbouwing. De rode draad door het werk leest dan ook als een oproep om bepaalde (psychoanalytische) aspecten van de psychiatrische discipline niet verloren te laten gaan, zoals menselijkheid en empathie, en om deze noodzakelijke elementen te verdedigen tegen de oprukkende regelzucht van diverse overheden. Een oproep ook om de identiteit van de psychiater met trots te verdedigen tegenover andere medische disciplines, en om hierbij de hand in eigen boezem te durven steken als het gaat om de geloofwaardigheid van de gestelde diagnoses. Bovenal een persoonlijk geschreven oproep en allerminst een aanklacht, die vanuit een constructief denken de lezer met een warm enthousiasme voor het vak achterlaat.

Over de teloorgang van empathie

Bespreking van

Lou Agosta (2015). *A rumor of empathy — Resistance, narrative and recovery in psychoanalysis and psychotherapy*. Hove/ New York: Routledge. ISBN 978 1 138 79537 2, 217 pp., £ 29,99

MARC HEBBRECHT

A rumor of empathy: wat een vreemde titel! Hoe begrijpen we empathie als 'a rumor', dat ik vertaal als een gerucht? Is het alleen maar een praatje dat in omloop is? Nee, een gerucht is een geluid dat de stilte verstoort, het kan opschudding teweegbrengen, oproer veroorzaken zoals bij een geruchtmakende zaak. Een gerucht verwijst naar een mogelijkheid waar we die niet verwachten. Met dit boek wil Lou Agosta vooral de psychiatrie wakker schudden. Het is schan-

dalig hoe de Amerikaanse psychiatrie wordt aangevreden door commercieel management, gericht op winst maken. Het is een schande, volgens de auteur, dat men zich daar beperkt tot <quick fix>, kortdurende therapieën, en menselijke gevoelens liefst medicaliseert. En dat terwijl het proces van empathie dat op een natuurlijke wijze optreedt wanneer contact wordt gelegd, actief wordt ondermijnd. Zo gaat de Amerikaanse psychiatrie met de psychotherapie om. Terwijl het empirisch bewezen is dat psychotherapie veel effectiever is dan psychofarmaca. Tijd en intensiteit maken een duidelijk verschil: meer tijd is gewoon effectiever. Het is schandalig dat de psychiatrie doof en blind blijft voor deze vanzelfsprekendheid en doet alsof ze niet bestaat, aldus de opvatting van de auteur.

In het eerste hoofdstuk gaat de auteur dieper in op het concept <empathie>, dat tegenwoordig populair is. Empathie houdt in je verplaatsen in iemand anders, de gevoelens en perspectieven van die ander gaan begrijpen en je door dat begrijpen laten leiden in wat je doet. Er is ook een morele connotatie in empathie: bezorgd zijn om het welzijn van de ander. Het is zowel delen in andermans vreugde als in andermans lijden en gaat dus verder dan compassie. Empathie is nauw verwant met altruïsme en met liefde. Zonder twijfel vormt empathie het fundament van in relatie zijn. Zonder empathie verdwijnt alle levendigheid en warmte uit menselijke relaties, empathie is als zuurstof voor de ziel. Als alle diagnostische labels zijn aangebracht, de medicatie voorgeschreven, het onbewuste bewust gemaakt, de overdracht en tegenoverdracht begrepen, en er een transformatie in het verhaal heeft plaatsgevonden, is er ruimte voor de ontmoeting met de ander. Dan wordt empathie de essentie. Dit is de kernboodschap van de auteur. Empathie is echter niet mogelijk als men geen onzekerheid, ambiguïteit en niet weten kan verdragen.

Het tweede schandaal volgens Agosta is het consequent verkeerd vertalen door Strachey van <empathie> als <sympathetic understand-

ing>. De auteur beschouwt dit als een devaluatie van het concept <empathie>, dat in het werk van Freud een veel grotere plaats inneemt dan de meesten van ons denken. De auteur sluit vooral aan bij het oeuvre van Freud en is verder geïnspireerd door Kohut en Ricoeur. De relatie van empathie met andere concepten komt uitvoerig aan bod, zoals intuïtie, emotionele versmelting (<merger>), correctieve emotionele ervaring, afhankelijkheid, projectieve identificatie, over-identificatie, ervaringsnabijheid, plaatsvervangende introspectie, resonantie, emotionele infectie ... Wie wil weten hoe empathie beschermend werkt tegen burn-out en compassie-moeheid, zal in dit boek zijn gading vinden.

Agosta benadert empathie op een nieuwe manier. Hij definieert empathie als een proces dat bestaat uit vier fasen die in elkaar overgaan. Ten eerste is er *empathische receptiviteit* waarbij men zich opent voor de ander en zich in zijn plaats stelt (<vicarious introspection>). Dit leidt tot een *empathisch begrijpen* van de ander, zodat deze (h)erkend wordt in zijn autonome keuzes en zijn manier van in relatie staan met anderen. Dit veronderstelt dat men kennisneemt van de expliciete en impliciete perspectieven waarvan de ander uitgaat. Daarop volgt de *empathische interpretatie* die gelijktijdig het perspectief van de eerste (het subject zelf), de tweede (zijn toehoorder) en de derde persoon (degene die beide gesprekspartners van buitenaf waarneemt) omvat. Hierbij wordt de ervaring van de andere persoon gearticuleerd en geïntegreerd alsof het een eigen ervaring betreft. Wanneer de empathische interpretatie juist is en aan de andere persoon wordt voorgelegd, zal hij wat gezegd wordt als de eigen ervaring herkennen. Dit is een empathisch moment. De empathische interpretatie gaat naadloos over in de vierde fase van de *empathische responsiviteit*: de toehoorder luistert verder, ofwel spreekt en ontwikkelt een verhaal waardoor het subject zich begrepen voelt. Er wordt dan rekening gehouden met timing, tact, finesse, narratieve vaardighe-

den en optimale responsiviteit zonder dat de toehoorder het subject onnodig frustrereert.

Interessant zijn de beschouwingen over weerstand tegen empathie. Er zijn patiënten die bewust en onbewust verkeerd begrepen willen worden. Jammer genoeg brengt de auteur dit niet in verband met wat Bion (1962, 1970) schrijft over <minus K> en de leugen. Volgens Agosta kan empathie niet zonder een dosis masochisme: de therapeut dient zich kwetsbaar te kunnen opstellen, zich te laten raken door de pijn, de angst en de verwarring van de patiënt. Dit betekent niet dat de therapeut alles kan verdragen. Is het niet devaluerend voor de therapeut om gereduceerd te worden tot een narcistisch verlengstuk van het archaische zelf van de patiënt? Dit zal onvermijdelijk weerstanden induceren bij de therapeut. Weerstanden tegen empathie kunnen ook liggen in de zorgorganisatie of in de patiënt. Hij kan de therapeut provoceren tot een non-empathische houding waarbij er een atmosfeer van wederzijdse antipathie ontstaat. Dit is vaak het geval wanneer sadomasochistische dynamiek wordt geactualiseerd.

De opvattingen van de auteur worden geïllustreerd met behulp van klinische vignettes en interessante herinterpretaties van Freuds Dora en Wolfenman. Ook de bespreking van micronarratieven en de kritische evaluatie van het werk van Spence over het onderscheid tussen narratieve en historische waarheid vond ik erg interessant. Het laatste hoofdstuk over huiselijk geweld past niet echt in het boek. De manier waarop het onderwerp wordt benaderd is wat Amerikaans, omdat vooral Amerikaanse misstanden aan de kaak worden gesteld. Sommige opvattingen van de auteur worden te sloganesk, te pamflettair en te provocerend gebracht. Ze zijn niet genoeg afgestemd op mijn voorkeur als lezer voor nuance, pluralisme en gematigdheid.

Literatuur

BION, W.R. (1962). *Learning from experience*. Londen: Karnac, 1991.

BION, W.R. (1970). *Attention and interpretation*. Londen: Karnac, 1993.

Empathie, niks geheimzinnigs aan!

Bespreking van

Greet Vanaerschot, Nelleke Nicolai & Marc Hebbrecht (red.) (2015). *Empathie — Het geheime wapen van psychiaters en psychotherapeuten*. Leusden: Diagnosis. ISBN 978 94 919 69034, 256 pp., € 32,00

FRANS SCHALKWIJK

Laat ik met de conclusie beginnen: sommige boeken moeten gewoon geschreven worden. Dat hebben de samenstellers van de bundel *Empathie — Het geheime wapen van psychiaters en psychotherapeuten* goed gezien en goed gedaan.

Empathie is natuurlijk niet voorbehouden aan psychiaters en psychotherapeuten, maar is een biologische mogelijkheid waarmee de mens is toegerust, een ontwikkelingsbehoefte die gericht is op het overleven van de soort en aldus de basis vormt voor wat gemeenschappen bij elkaar houdt, aldus cliëntgericht-experientiële psychotherapeut Greet Vanaerschot in haar inleiding. Empathie is een psychische activiteit die zowel cognitief, denkend, kan zijn, als invoelend vanuit het resoneren met de ander. Die cognitieve en affectieve aspecten van empathie komen samen in persoons-empathie en in procesempathie: <persoons-empathie> verwijst naar het vormen van een intern werkmodel van de patiënt door diens ervaringscontext te exploreren, en <proces-empathie> verwijst naar het actieve proces van afstemmen door de therapeut op de beleving van de patiënt.

Patrick Meurs beschrijft de psychologische ontwikkeling van empathie. Aanvankelijk ontwikkelt zich in de emotionele communicatie tussen ouder en kind vooral het ver-